

FOLIA SELECTA

KUKLAY ANTAL:	Pilinszky János <i>Gótika</i> című verséről	1
PIERRE-MARIE EMONET O.P.:	Isten a dolgok tükreben 2.	3
BÁLINT JÓZSEF S.J.:	A rossz problémája az irgalom világrendjének tükreben	9
KUKLAY ANTAL:	Művészet és lelki egészség	16
FLORILEGIUM - HAGER RITTA:	Sugárzó csend	23

Köröm 2004 december

Pilinszky János

GÓTIKA

A csúszó-mászó belefeledkezve
vállra omló hajadba, figyelni
romolhatatlan, veszendő tökélyed.

A senki néz.
A semmi néz.
Az ízeltlábú nézi a napot.
A tört, a gyúrt, a szaggatott
a kereket, lángolót, mozdulatlant.

Most minden egy. Együtt van. Egybeolvad.
A mindenség modellje, áll a templom.

Mit érezhet egy kicsi zöld hernyó, ha a fáról lepottyan egy vállra omló szőke hajra, és megpróbál felkapaszkodni a hajszalak erdejében?

- Jé, ezek éppen olyanok, mint az én lábacskaim, csak végtelenül hosszúak, simák, gyönyörűek, és rengeteg van belőlük!

Ilyen féregnek érzi magát az ember, ha belép a kölni székesegyház vagy a Notre Dame bordaíveinek zuhataga alá, és lenyűgözve szemléli a délutáni napfényben tündöklő, a székesegyházat ezer színnel elárasztó rózsablakot.

Ezek között a falak között egy karácsonyi vagy húsvéti liturgia alkalmával kiteljesedett és egyesült mindenfajta művészet: építészet, szobrászat, festészet, mozdulat, ének, zene, irodalom és lett mintája és mércéje minden hétköznapi alkotásnak. Itt találkozott az ember Istennel és igazi önmagával, ahol a nyers, alakatlan, romlandó anyag a művész keze nyomán nemes, romolhatatlan, örök formát nyert. Az embernek itt sikerült tökéletesen megvalósítani a Teremtő parancsát: „Hajtsátok uralmatok alá a földet”, mert elkészítette a világegyetem kicsinyített mását. Esméje a mindenség harmóniájáról láthatóvá vált a faragott kőben.

Azóta a világgépünk szétesett, a harmónia megbomlott. Nem tudunk már dómokat építeni. Nincs többé mércéje, mintája az alkotásnak. Az erejükből csak torzokra képes alkotók megsemmisülve bámulják az elődök művét: a kerek, lángoló, mozdulatlan teljességet.

A versnek másik olvasata is van, hiszen itt egy férfi beszél egy vállra omló hajú nőhöz, és elmerülve szépségének szemléletében elragadtatással mondja: Kedvesem, olyan szép vagy, mint egy gótikus székesegyház!

Régi gondolat, hogy az ember mikrokozmosz, egy kis világegyetem, aki tagjainak arányaival tükrözi a kozmosz harmóniáját, jól hangolt hárfaként visszhangozza az arányos pályáikon keringő bolygók keltette mennyei muzsikát, a szférák zenéjét.

A két költői kép: a leomló hajzuhatag és a kőívek zuhataga, és a két élmény: az esztétikai és a szerelmi egymást tükrözik. Mert a teljesség élményét, amit a székesegyház-építők művészete nyújt, megélheti az ember a szerelemben is, ha a szeretett lényben felfedezi és megcsodálja a mindenség modelljét, és kettőjük kapcsolatában saját létének beteljesedését.

Kimondatlanul mindkét élmény arról beszél, aki maga a Szépség és a Szeretet, aki a maga képmására alkotta meg az embert, s akinek a tiszteletére épült fel a templom, ahol az ember eltöpreng és felmagasztosul, megsemmisül és megdicsőül, mert része lesz a nagy Egésznek, és szent elragadtatásban találkozik az Alkotóval, a valóság, az igazság, a jóság, a szépség és a szentség Ősforrásával.

Pierre-Marie Emonet O.P.

ISTEN A DOLGOK TÜKRÉBEN*
Teológia egyszerű szavakkal

II. fejezet

A természet dolgainak létében megnyilvánuló első szegénységről

Itt lent semmi nem jelenhetett volna
meg ...
ha a teremtés egésze nem nyitott
a tiszta Aktus számára (aki megérinti,
mondta Arisztotelész, anélkül,
hogy ő maga érintetté lenne)

/Jacques Maritain/

Aquinói Szent Tamás segítségét kérjük, hogy vezessen bennünket azon az úton, amelyen az értelem eljuthat Istenhez. Ő azt írja: „Az első út, a legnyilvánvalóbb, az, amelyik a dolgok mozgására vonatkozik” (7). A szövegösszefüggés jól mutatja, hogy az élőlények keletkezésének mozgásáról kíván beszélni.

Tamás Arisztotelésztől veszi át ezt a látomást: misztériumot rejt magában egy egyszerű virág születése. Ez a misztérium abban a belső munkában rejlik, amelynek során kifejlődik a virág, hogy létrejöjjön az első margaréta. Itt a lényeg munkájáról van szó, amellyel a növény igyekszik azzá válni, *ami*. Energiája folyamatos mozgást idéz elő. Növekedése a magtól a viráig megszakítás nélkül, folyamatosan teljesedik ki: gyökerek, szár, levelek, virágok követik egymást mélységes egységben. S ez egy fokozatosan fejlődő mozgás. A kevesebből a többé lép át szüntelenül. Több van a gyökerekben, mint a magban, még több a szárban, s több van a virágban, mint a szárban. A kevesebb létből a több létbe való átmenet ez.

* Előzmény: FOLIA SELECTA 27. 2003.október. 3-14.p.

Ezt a számtalanszor ismétlődő tényt Arisztotelész átvitte a filozófia területére, és nagyon helyesen lét-fogalmakkal fejezte ki. Azt mondja, hogy az élőlények létrenyíló mozgásában folyamatos átmenet van a lehetséges létből a tényleges létbe. A filozófus számára például a makk egy lehetséges tölgy, a tojás pedig egy lehetséges fecske.

Ha az ember belemélyed ebbe a fogalomkörbe, megsejti, hogy valamely növény vagy állat keletkezése a misztérium világába vezet. A lehetőség szerinti lét valójában nem tud megokolni egy ilyen mozgást. Amikor azt keressük, hogy hogyan határozhatnánk meg a lehetőség szerinti létet, Arisztotelésztől kapunk választ: „Ez sem nem lét, sem pedig nem-lét. Ez egy, 'a léthez egészen közeli' valóság (8). A maga részéről Szent Ágoston, aki szintén megragadta ennek a valóságnak a misztériumát, szinte zavartan mondja: „Ez egy olyan valami, ami egyidőben van és nincs” (9). Mindenesetre a képesség szerinti lét meghatározásának ezek a próbálkozásai a létnek egyfajta szegénységére világítanak rá. Bármilyen mélyre szállunk is le a képességi létbe, sehol nem találjuk azt az erőt, amelyre a dolgoknak szükségük lenne ahhoz, hogy átmenjenek a teljesebb létállapotba. Szükségszerűen szólítanak egy, a maga teljességében megvalósult *másik* létet, hogy lépjen közbe és közölje a *maga aktusát*, tényleges megvalósultságát.

Igaz, az érzékek nem észlelik ezt a *másik létezőt*. Egyedül az értelem fedi föl a természetben végbemenő minden keletkezés *egyetemes Mozgatóerejének* a létezését. Amikor intelligenciának nevezzük ezt a fölismerő képességet, jól kifejezzük azt az adottságát, amellyel olvasni képes az érzékek számára jelenlévő dolgok belsejében: intus = *belül*, legere = *összegyűjt, elfog*. A dolgok belsejében, de a keletkezés mozgásának érzékelhető alakjában rejtetten működik ez a tiszta Ténylegesség.

Ez a Lét-Ténylegesség tiszta érthetőség. Látszik tehát, hogy a keletkezéssel kapcsolatos mozgások, melyek által a világ fölépíti és folytonosan megújítja magát, csak egy minden dolog legtitkosabb rejtekén működő Mozgatóerő tiszta és egyetemes energiájával magyarázhatók.

Arisztotelész a *Fizikában* felidézi ennek a titokzatos Mozgatóerőnek figyelemre méltó segítségét:

„Van egy Létező, aki bár minden dologtól külön áll, valamennyit beborítja, támogatva őket tevékenységével, energiájával. Ténylegesen ez a Létező okozza a természet minden élőlényének folyamatos változását vagyis keletkezését” (10).

Azt mondja, hogy ez a Mozgatóerő, Cselekvő, *betakarja* a dolgok növekedésének mozgását. Az itt alkalmazott görög ige a *Peri-Echein* más árnyalatokat is kifejez: *megölel*, körülvesz, oltalmaz. Nem tudjuk távoltartani magunktól azt a gondolatot, hogy amikor Arisztotelész ezt írta, akkor annak a tiszta Lét-Aktusnak a gyengédségét igyekezett fölidézni, akinek később majd az Isten nevet adja.

III. fejezet

A természet dolgainak létében megnyilvánuló második szegénységről

„A létezők hatalmas, nyüzsgő népét,
megérintve kezdő lendületével,
Isten hatja előre.”

/Charles Journet bíboros/

Szent Tamás, miután megvizsgálta azt a fékezhetetlen lendületet, amely a természet dolgait létük megformálásának és lényegük megalkotásának idején célba veszi, most abban az órában szemléli őket, amikor sajátos tevékenységükben túllépnek önmagukon. Sajátos tevékenységükkel a lényegek területén maradunk, hiszen tevékenységük az őket körülvevő dolgokra hulló árnyékuk.

A cselekvés területén misztériummal találkozik a filozófus. Ez a terület felfedi számunkra, hogy a lét belsejében létezik törekvés a tökéletességek kiárasztására, másokkal történő közlésére. Így fordul R.-M. Rilke egy rózsához:

„Rózsa, ó te valódi teljesség,
ki végtelenül ura vagy magadnak
és végtelenül szétáradsz, feje
egy oly távoli gyönyörűséges testnek” (11)

A rózsza ékesszóló szimbóluma a létező és tevékenysége misztériumának. A rózsza kiteljesedik, amikor szírom szírom után betakarja. És minél inkább magára lel, annál inkább árasztja szét színompáját és illatát. A lét misztériumára érzékeny értelem számára a cselekvés mintegy a „teremtő” képességnek a kinyilvánítója. Ezt a képességet a költők is megéreztek és ki tudták fejezni. A következő versszakokban kiemeljük a „teremt” szó jelentését. Így folytatja Rilke a rózsához:

„Ó, túláradó virág,
Egyedül te teremted saját fajodat” (12)

S így ír Saint-John Perse a madárról:

„A madár saját szárnyalásának teremtője,
emelkedik a láthatatlan meredélyen, elér a magasáig.
Láthatatlan helyeken tartja egész valóját.” (13)

Egy egyszerű zöld vagy szürke szárból kibomló színek ragyogása láttán Charles Journet bíboros szerette mondogatni, hogy a szár beleremegne, ha láthatná a belőle fakadó szépséget. Az egyébként csendes feketerigó hirtelen felcsendülő dala, valamely igazság-fénysugár, mely az imént még sivár lélekben megszületik: ilyenek a cselekvés csodái. A létezők cselekvésében megjelenő újdonság hatása néha oly erőteljes, hogy a filozófus nem hiszi, hogy ez az újdonság egyszerűen a dolgok erejétől származna.

Malebranche, egy XVII. századi filozófus például minden okságot megvont a dolgoktól, hogy egyedül Istennek adja: „*Csak egy igazi ok van, mert csak egy igazi Isten van. A dolgok természete és ereje nem más, mint Isten*

akarata” (14). Malebranche nem volt képes meglátni, hogy Isten ruházza föl a természetes testeket az okság méltóságával. Látnia kellett volna magának a rózsabokornak azt a munkáját, mely arra irányul, hogy ágai hegyén kinyíljon a rózsa. De világos ez annak, aki figyeli a rózsától magától eredő összes tevékenységet. Malebranche helyesen látta, hogy a rózsabokor a maga létében *túl szegény* ahhoz, hogy *egyedüli oka* legyen a rózsák megjelenésének és ragyogásának. És ez a szegénysége hívja segítségül az első Ok okozatiságát.

Úgy véljük, hogy megközelítjük az igazságot, ha újra elővesszük az előző fejezet állítását. Amikor egy szubsztancia beteljesíti saját létét, túlrad és közölni igyekszik ezt a ténylegességet: a rózsa igyekszik szétárasztani illatát, a madár közkinccsé tenni énekét. De amikor végbeviszi az ajándékozásnak ezt a cselekedetét, akkor a lét idéz elő egy átmenetet a lehetőségből a ténylegességbe. Ennek a világnak semmiféle szubsztanciája nem azonos a működésével. Ellenkezőleg, a szubsztancia „cselekvőképesség”. A növény szétterjeszti gyökereit, amelyek képesek lesznek élelmet szerezni a talajból. A tojásban a madár formálja szárnyait, melyek lehetővé teszik repülését. Látható, hogy a természet valamely szubsztanciája nem hozza létre *közvetlenül* a működését. Előbb a cselekvés képességét adja. Bármilyen mélyre ereszkedünk is a cselekvésre való *képességben*, sohasem fogunk találni ebben a lehetséges-létben olyan energiát, amely szükségszerűen adna hatékonyságot ezeknek a „képességeknek”. Szükség van egy másik, a maga teljes megvalósultságában fönnálló Létezőre. De ez a másik Létező, ez a tiszta Ténylegesség nem végzi el a rózsabokornak a munkáját, amint azt Malebranche gondolta. Ez a Ténylegesség a rózsabokrot serkentve, *betakarva*, segítve ébresztgeti, hogy átmenjen a tényleges megvalósultságba. Látjuk a természetben működő erők lét-okságának a szegénységét, amely maga mellett szólítja az Első és Egyetemes Cselekvő hatékonyságát. Ő bennük működve nem tesz rajtuk erőszakot, inkább beteljesíti legtitkosabb törekvéseiket.

Azokon a helyeken, ahol Szent Tamás az okozatiságnak az értelmet egészen Istenhez vezető újáról beszél, megjegyzi, hogy a természetben semmiféle tevékenység sem születik anélkül, hogy ne játszana közre benne a ható okok egész sora (15). Egy fa például nem ajándékozhatna meg gyümölcsével, ha ehhez nem járulnának hozzá a fény, a meleg, a víz és a földben lévő tápláló szubsztanciák. Szükségesek ezek a kozmikus és egyetemes hatóerők. Mégis, végső soron nem ezek okozzák, hogy a madár énekel és a rózsabokron illatos virág fakad. A virágillat és az ének oka abban a fajban található, amelyhez ezek a lények tartoznak. Cocteau ezt így fogalmazta meg: „A madár a maga családfájának lombjai között énekel”. Egy kontemplatív lélek

a dolgokon kifejtett isteni tevékenységnek ezt a módját ritka pontossággal fejezi ki:

„Amikor Isten egy új valóságot támaszt, Ő rögtön az elején nem működik a *dolgokon*, sem *ellenükben* (ahogy mi kénytelenek vagyunk tenni), hanem *bennük*, s Ő eredményezi, hogy öröktől fogva *Minden* összejátsszon a születő valóság érdekében.” (16)

Valóban, a virág és a madár szubsztanciája okként - az összes természetes hatóerő, mint ok - nem fog létrehozni illatot, s éneket sem fog fakasztani, ha az Első és Egyetemes Hatóerő nem teljesítené be velük s mindegyikükkel a maga számára ezt a kibontakozást. Igen, meg kell állapítanunk: „Itt lent semmi sem jelenhetett volna meg, ha a természet nem lenne nyitott a tiszta Aktus tevékenysége számára”. A tiszta Aktus, mondta Arisztotelész, megérinti a világot, de anélkül, hogy ő maga érintetté lenne”. (17) Indító erejével megérintve a létezők hatalmas, nyüzsgő népét, Isten hajtja őket előre. Ő „hajtotta előre” már létrejöttükben az ilyen lényeket, mint a rózsa vagy a fecske. Ő „hajtja előre” ezeket akkor is, amikor arra „öszökéli” őket, hogy sajátos tevékenységük kisugárzásával közöljék más lényekkel a maguk gazdagságát.

Látjuk tehát, s éppen a tevékenységükben lévő szegénység miatt, minthogy cselekvésükhöz át kell őket segíteni a lehetőség állapotából a ténylegesség állapotába, hogy a dolgok saját maguk mellett szólítják az Első Ok fölemelő tevékenységét. Első Ok: Istent ezzel a névvel is illetjük.

JEGYZETEK

7. Fizika. VIII.(6) 258b 10, 259a
8. *Fizika*. I.(7-8) 191b, 16-17
9. *Vallomások*. XII.könyv, VI.fejezet
10. *Fizika*. VIII.(6) 258b 10
11. *Poèmes française*, 1944. p.131.
12. u.o. 126.
13. *Oiseaux*. Gallimard, 1963
14. *Recherche de la vérité*. VI. 2.rész, 3.fejezet
15. I. P.Q. II. a. 3.
16. S. Fumet idézi a *Le néant contesté*-ben, Fayard, 1972. p.123.
17. J. Maritain, *Les sept leçons sur l'Être*, Tequi, p.148.
Metafizika XI. 1072 a 28.

Bálint József S.J.

A ROSSZ PROBLÉMÁJA AZ IRGALOM VILÁGRENDJÉNEK TÜKRÉBEN*

III. AZ IRGALOM VILÁGRENDJE ÜDVTÖRTÉNETI MEGVALÓSULÁSÁBAN

A világ teremtésének célja az irgalmas isteni jóság lehető legnagyobb fokú közlése. Ámde: „ami az első a szándék rendjében, az az utolsó a végrehajtás rendjében.” Már mondtuk, hogy az irgalom megjelenése föltételezi a nyomor előzetes megjelenését. Hogy pedig a nyomor megjelenhessék, föl kell bomlania az eredeti ártatlanság állapotának, létformájának, amelyben Isten a világot teremtette, annak az elvnek értelmében, amit már a nagy görög bölcslő, Arisztotelész ellesett a természet rendjében: generatio unius est corruptio alterius, ami az egyiknek a születése, az a másiknak pusztulása. Nevezzük ezt az elvet egész egyszerűen: a formaváltás elvének, amely világosan mutatja a rossz szerepét és értelmét a dolgok fejlődésében és történetében. Szent Pál tömör egyszerűséggel fogalmazta meg az irgalom világrendjének formaváltási elvét: „Isten hagyta hogy mindnyájan hitetlenségbe merüljenek, hogy mindenkin könyörüljön” (Róm 11,32.) Minden formaváltás kísérőjelensége a harc, a szenvedés, a halál, - szóval az, amit mi rossznak hívunk. Ámde mindez az új formáért, az új forma születéséért, növekedéséért van. Ezt látjuk az irgalom világrendjének születésében és növekedésében is.

A ROSSZ SZEREPE

az irgalom világrendjének történetében
az irgalom formájának fogantatásában

Ha az irgalom világrendjét a világ „formájának” fogjuk fel, akkor biológiai hasonlattal élve azt mondhatjuk, hogy ennek a formának megvan a fogantatása, születése, növekedése és kiteljesedése.

Időfölötti koncepciója Isten gondolataiban természetesen örökkévaló. Történelmi, időben történő fogantatása a protoevangélium volt. Amikor megszületett a bűnös forma, akkor fogant meg az irgalom formája. Az Ószövetség volt a megfogant forma kihordási ideje az „idők méhében”,

* Előzmény: FOLIA SELECTA 29. 2004.március. 6-13.p.

amelyben az Úr kettős módon készítette elő e forma megszületését. Először is engedte a bűn formájának nagyra növését. Hagyta, hogy az emberiség egyre mélyebbre süllyedjen a bűn tengerében. De másrészt, a választott népen keresztül állandóan ébren tartotta az eljövendő Messiásba, az Irgalom eljövételébe vetett hitet és reményt. Az Ószövetségben minden ezt a kettős célt szolgálta, még a törvény is: „a törvény pedig közbejött, hogy a bűnözés fokozódjék...” (Róm 5,20). Végül elérkezett az „idők teljessége” (Gal 4,4; Ef 1,10), hogy megszülessék az irgalom formája: „amikor meg elhatalmasodott a bűn, még bőségesebb lett a kegyelem, hogy amint a bűn eluralkodott halálhozóan, úgy uralkodjék a kegyelem is a megigazulás által az örök életre a mi Urunk Jézus Krisztus által” (Róm 5,21).

A ROSSZ SZEREPE

az irgalom formájának születésében

Az irgalom formájának születése, az incarnatio, a megtestesülés, az önküürítésnek az a csodálatos formaváltása, amit Szent Pál így jellemez: „aki midőn Isten alakjában volt, nem tartotta az Istennel való egyenlőséget oly dolognak, melyhez erőszakosan ragaszkodjék, hanem kiüresítette önmagát, felvette a szolga alakját” (Fil 2,6-7).

E formaváltás azonban tulajdonképpen formaegyesülés volt, amelyben az Isten „formája” (*imago Dei invisibilis* Kol 1,15), azaz a második isteni Személy az ember „formájával”, természetével egyesült.

Mint minden születést, ezt is a formaváltás kísérőjelenségei vették körül: a harc, a szenvedés, a halál. Már a betlehemi születés előtt elindul a fájdalmas sorozata. Gondoljunk csak Szent József lelki gyötrelmeire. A betlehemi születés fényessége a betlehemi éjszaka sötétségében ragyog föl. A betlehemi éjszaka sötétjéből indul harcra a gonoszság, Heródeszel az élén, hogy halált – a betlehemi kisdetek halálát – és egyiptomi menekülést idézzon elő.

Az irgalom formájának születése a keresztfán teljeseedik be (Ef 2,14-16; Ef 1,22-23; Kol 2,13-14).

A formaváltás kísérőjelenségei – harc, szenvedés, halál – itt érik el csúcspontjukat, de itt kapják meg legmélyebb értelmüket is. Ez az óra a sötétség hatalmának órája (Lk 22,53). A sötétségnek ebben az órájában indul döntő ütközetre a sátán, hogy amit nem sikerült elérnie a kísértés hegyén a csábítás eszközeivel, megkísérelje elérni a véres verítékezés hegyén a megfélemlítés eszközeivel, hogy ti. eltérítse a Messiást a szándékától. A sátán földi csatlósai nyújtanak ehhez segítséget. És minthogy az Emberfiának lelkét nem sikerült összetörniök és legyőzniök, azért testének megkínzására és összetörésére összpontosítják minden figyelmüket és erejüket. A lelki gyötrelmek éjszakája után következik a fizikai szenvedés és halál. De micsoda szenvedés és halál?! A világtörténelem legcsodálatosabb szenvedése és halála, mert Őbenne, mint az

emberiség Fejében, összpontosul a világtörténelem és az egész emberiség minden szenvedése, minden, amit ezen a gyűjtőnéven emlegetünk: Rossz, még a bűnt sem kivéve, mert Ő a szenvedő alanya a világtörténelem legnagyobb gaztettének, az istengyilkosságnak. *De íme, a rossz itt kapja meg az irgalom világrendjében neki szánt legmélyebb értelmét: Isten a legnagyobb rosszból, az istengyilkosságból hozza ki az emberiség legnagyobb javát: a megváltást, az isteni irgalomnak legfényesebben tündöklő misztériumát.*

Mert az Isten Fiának kellett magára vennie minden rosszat, hogy attól megszabadítsa a világot. Így vált a rossz Isten irgalmának alkímiájában a megváltás eszközévé; eszközévé annak, hogy az Isten az irgalmát a világnak megmutassa.

A ROSSZ SZEREPE

az irgalom formájának növekedésében, kiteljesedésében

A Fej már megkapta végső teljességét, dicsőségét: „Ezért az Isten is igen felmagasztalta őt, és oly nevet adott neki, amely minden más név fölött van” (Fil 2,9) – „feltámasztotta halottaiból és jobbjára helyezte ... mindent a lába alá vetett s megtette őt mindenek fölött az egyháznak fejévé” (Ef 1,20-22).

De hátra van még a Test növekedése és kiteljesedése, „Krisztus testének a kiépítése, mígnem mindnyájan eljutunk a hitnek és az Isten Fia megismerésének egységére, férfiúi tökéletességre, olyan életkorra, melynek mértéke Krisztus teljessége (Ef 4,12-13).

Épülnie, növekednie kell a Testnek egyéni és szolidáris szempontból. Egyéni szempontból: a titokzatos Test tagjainak, minden egyes sejtjének el kell jutnia egyénileg is arra a tökéletességre, amelynek mintája Krisztus teljessége, vagyis Krisztus tökéletessége. Nagyon világos, hogy a titokzatos Test elsősorban úgy növekszik, hogy a már meglévő tagok, sejtek növekednek. Ennek a növekedésnek nemcsak funkcionális szerepe van, vagyis a tagok nemcsak azért növekednek, hogy elláthassák kéz, láb stb. részletszerepüket a titokzatos Testben, hanem mindegyik tag, mindegyik sejt a teljes Krisztust építi. Mert ahogyan a lélek nemcsak az egész testben, hanem annak minden sejtjében teljesen és egészen van jelen, ugyanúgy Krisztus titokzatos Testében is Krisztus nemcsak az egész Testben, hanem annak minden egyes tagjában teljesen és egészen van jelen. Minden egyes tagnak, sejtnek föladata, hogy a keresztségi kegyelem által lelkében fogant Krisztust fölnevelje magában a keresztyén nagykorúság tökéletességére, arra a tökéletességre, amely a történelmi Krisztus felnőtt emberségében ragyog elénk az evangélium lapjairól.

De amint a Fej életét, növekedését és a teljes dicsőségre való eljutását harc, szenvedés és halál kísérte, ugyanúgy a Test tagjaiét is.

A növekedés először is harcot kíván, „mert a test a lélek ellen tusakodik, a lélek pedig a test ellen” (Gal 5,17), tehát „megsanyargatom testemet és

szolgaságba vetem” (1 Kor 9,27), mert „akik Krisztuséi, megfeszítették testüket a szenvedélyekkel és a kívánságokkal együtt” (Gal 5,24). De nemcsak a „test és vér ellen kell tusakodnunk, hanem a fejedelemségek és a hatalmasságok ellen, a sötétség világkormányzói ellen, a gonoszságnak égi magasságokban levő szellemei ellen” (Ef 6,12). De ehhez a küzdelemhez Krisztus katonái nagyszerű fegyverzettel rendelkeznek, ezek: az „igazság vértje” (Ef 6,14), a „hit pajzsa” (Ef 6,16), „az üdvösség sisakja és a Lélek kardja” (Ef 6,17).

De nem hiányozhat a Test növekedésében a szenvedés sem. Hiszen amióta az Isten Fia magára vette az emberi természetet, annak minden nyomorúságával, és meghalt értünk a kereszten – azóta a szenvedés új értelmet nyert. Eddig azt mondtuk: ember vagyok, tehát szenvednem kell. Bűnös vagyok, tehát bűnhődnöm kell. Most azonban azt mondjuk: Krisztus követője vagyok, tehát nekem is hordoznom kell Krisztus keresztjét. Krisztus Testének tagja vagyok, tehát nekem is áldozattá kell válnom. Krisztus szenvedett értem, tehát én is „örömet szenvedek és kiegészítem azt, ami hija van Krisztus szenvedésének, az ő teste, az egyház javára” (Kol 1,24).

És végül nem hiányozhat a halál sem. Nem hiányzik a misztikus halál a keresztségben, amikor a Test tagjai lettünk: „Tudjátok, hogy mind, akik megkeresztelkedtünk Krisztus Jézusban, az ő halálában keresztelkedtünk meg?” (Róm 6,3). És jönni kell majd a fizikai halálnak is, amely előfeltétele a Test tagjai végső megdicsőülésének: „Ha ugyanis egybenöztünk vele halálának hasonlatosságában, úgy majd a feltámadásban is” (Róm 6,5). Így tehát az a fizikai rossz, amit az emberiség közfelfogása a legnagyobb rossznak tart, a Test tagjai számára valósággal kívánatos jóvá változik, mert számukra a Fejjel való tökéletes egyesülést jelenti. Azért nem csodálkozunk Szent Pálon, amikor így beszél: „Számomra az élet Krisztus, a halál nyereség” (Fil 1,21), kívánok felozlani és Krisztussal lenni, ami sokkal jobb” (Fil 1,23).

Épülnie, növekednie kell a Testnek *szolidáris szempontból* is. Ezt a növekedést üdvtörténeti távlatban értjük meg. A titokzatos Test ugyanis nemcsak a már meglévő sejtek növekedése által épül, hanem egyre újabb sejtek, tagok befogadásával. Ebből a szempontból a titokzatos Test akkor fog eljutni a „teljességre”, ha mindazok a tagok, akiket Isten világüdvözítő tervében üdvösségre rendelt - nemcsak effektíve, hanem effektíve is -, bekebelezést nyertek a Testbe. A „teljességnek” ez az elérése a világtörténelem végét jelenti. A Test szolidáris fejlődését is az egész történelmen keresztül végigkíséri a harc, a szenvedés, a halál. A formaváltásnak, növekedésnek a kísérőjelenségei a Test végső kifejlődésének stádiumában érik el csúcspontjukat. Megjelenik a „bűn embere, a kárhozat fia” (2 Tessz 2,3), akinek működését „a sátán hatalmából mindenféle feltűnő tett, szemfényvesztő jel és hamis csoda kíséri, valamint mindenféle csábítás a gonoszságra azok vesztére, akik elkárhoznak” (2 Tessz 2,9). A jókra a szenvedések és megpróbáltatások apokaliptikus vihara szabadul rá: „nagy szorongatás leszen akkor, amilyen még nem volt világ kezdetétől mindeddig és nem is leszen” (Mt 24,21). Ebben az apokaliptikus viharban az

egész világegyetem vajúdvá szenved, nyög és sóhajtozik (Róm 8,22). És „azután jön a vég” (1 Kor 15,24), a formaváltás, a harc, a szenvedés, a halál korának végleges lezárulása, a jónak végső győzelme a rossz fölött, „midőn átadja az országot Istennek, az Atyának, miután megsemmisített minden fejedelemséget és hatalmasságot és erősséget,... mint utolsó ellenség semmisített meg a halál; mert mindeneket lába elé vetett” (1 Kor 15,24-25). És legvégül, mikor „minden alá lesz vetve neki, akkor a Fiú maga is aláveti magát annak, aki mindent alávetett neki, hogy az Isten legyen minden mindenekben” (1 Kor 15,28).

Bezárul tehát a nagy kör, az isteni Irgalom világdrámájának nagy köre, amely az isteni Jóság kiadásával kezdődött, és az önmagába való visszatéréssel fejeződik be. De ez a visszatérés a Jóság győztes vezérének gazdag zsákmányával történik: „Felment a magasba és fogva vitte a zsákmányt” (Ef 4,8). A zsákmányt: a restaurált, a megváltott, az isteni Irgalomtól átjárt világegyetemet.

Végső konklúzió a rossz szerepéről és értelméről

Amit tehát a természet világában megállapított a bölcsélet, azt láttuk érvényre jutni az erkölcsi és természetfölötti rendben is: a fejlődés, a növekedés folyamata az új formák keletkezésében a régi formák elmúlását, privációját, más szóval a rosszat tételezi föl. *Generatio unius est corruptio alterius ...* A gabonaszemnek el kell halnia, hogy nyomában új és több élet támadhasson. A virágnak le kell hullania, hogy a fa gyümölcsöt teremjen. Minden újnak, minden tökéletesebbnek megjelenése formaváltást hoz magával, a régi forma megváltozását, halálát. A priváció tehát az új, a tökéletesebb forma keletkezési princípiuma, ti. negatív princípiuma.

És mint minden princípium, így a keletkezési princípium is a princípiumok princípiumában, a célban kapja meg végső értelmét. Ami a létrejött új forma célja és értelme, ugyanaz a keletkezési princípiumának is célja és értelme: nagyobb, többet megmutatni az isteni Tökéletességből, nagyobb, többet közölni az isteni Jóságból.

Krisztus eljöveteleig ez nem volt nyilvánvaló. De Krisztussal minden megváltozott. Krisztus halála volt a nagy fordulópon, a princípium, amelytől kezdve és amelyből kiindulva a halál az életnek, a szenvedés a boldogságnak, a rossz a jónak vált forrásává. Azért az Egyház méltán énekel *passio gloriosa*-ról és *felix culpa*-ról.

IV. KORUNK, AZ IRGALOM VILÁGRENDJE ÉS AZ EGYHÁZ

Történelmünk egyik legnagyobb korfordulóját éljük át. E nagy korforduló az irgalom világrendjének kiteljesedése szempontjából is kell, hogy előrelépést jelentsen. A konkoly-búza példázat ugyanis az irgalom világrendje szempontjából is érvényes a történelemre. A történelmet eszerint nemcsak a jó és a rossz harcának lehet fölfogni, hanem úgy is, mint a teremtményi nyomor és az isteni irgalom történetét, ahol egyformán növekvőben van a teremtményi nyomor éppúgy, mint az isteni irgalom. Mint minden korforduló, úgy a miénk is újabb lendületet ad a búza és a konkoly növekedésének. És mint minden korforduló, a miénk is magán viseli a formabontás és formaváltás jegyeit: a szenvedést, a megrázkódtatást, a megpróbáltatásokat.

Korunk embere a „szenvedés teljességének” jegyében él. Igaz, hogy a másik oldalon viszont az „élvezetek teljességéről” beszélhetünk, de ne felejtjük el, hogy az „élvező réteg” az emberiségnek csak kisebb hányada. Az emberiség kétharmada állandóan éhez! Másrészt pedig éppen a szenvedések sokasága az, ami a világháborúk borzalmai által, vagy éppenséggel a háború félelmétől agyoncsigázott emberi szívekben az élvezetvágyat oly magasra korbácsolta.

Mi az Egyháznak, az irgalom világrendje hirdetőjének és látható megvalósítójának föladata e nagy korfordulóban? Hivatásának és a jelen világrendnek természetéből nem nehéz kitalálni: adja a korunk emberiségének azt, amire legnagyobb szüksége van: az isteni irgalmat.

De hogy ezt adni tudja, hogy az emberek egyáltalán elfogadják tőle a fölkinált isteni irgalmat, ennek van egy feltétele. Éspedig az, hogy a „formaváltásnak”, korfordulónak e nagy korszakában ő is vesse le magáról – a depositum fidei sértetlen megőrzésével – azokat az elavult formákat, amelyekkel ma már nem léphet a nagykorúságra eljutott emberiség elé, és ugyanakkor találja meg azt az új formát, ami a mai kornak megfelelő. Suhard kardinálisnak ma már az egyetemes Egyház közkincsévé vált eszméje szerint a titokzatos Test, az Egyház a történelem folyamán megismétli az Incarnatio misztériumát. Minden kor kultúrájába, társadalmába újra és újra beletestesül, magára véve annak a kultúrának, társadalomnak sajátos formáit: a bizánci korban a bizánci kultúráét, a középkorban a középkori kultúráét, a barokk korban a polgári társadalom kultúrájáét. De most már letűnt a bizánci császárok kora, letűnt a középkori királyok és nemesek kora, letűnt a polgári társadalom kora is. Új, egyetemes, minden társadalmi osztályt, minden népet és fajt magába foglaló világkultúra van kialakulóban. Ennek a világkultúrának megvannak a sajátos jegyei, formái, amit az Egyháznak tanulmányoznia, értenie kell, sőt, magára is kell vennie. Ugyanakkor le kell vetnie a régi formákat, mert a barokk, a reneszánsz vagy éppen a bizánci kultúra díszletei közül nem lehet az emberiséghez szólni húsba és vérbe vágó problémákról a megértés reményében. A mai kor Egyházának is éppúgy el kell tudni magáról mondania, mint a népek apostolának: „A gyöngék közt gyöngé lettem, hogy a gyöngéket megnyerjem; mindenkinek mindene

lettem, hogy mindenkit üdvözítsek” (1 Kor 9,22). Kell, hogy a szenvedők elé bátran kiállhasson ezzel a szentpáli mondattal: „Ki szenved, hogy én ne szenvednék? Ki botránkozik, hogy én ne botránkoznék?” (2 Kor 11,29). De kell, hogy az örvendezőket se riassa el fanyar aszkézisével, mert ebben is a népek apostola a példaképe: „örvendjete az örvendezőkkel” (Róm 12,15).

Az Egyház tényleg mindig is megtalálta a maga kifejeződési formáját és mindig is betöltötte az irgalom világtrendjének nagy törvényét: „legyetek irgalmasok, mint a ti Atyátok is irgalmas!” (Lk 6,26). De kétezeréves történelme folyamán talán soha nem vált annyira szolidárisá a problémákkal küszködő emberiséggel, mint a II. Vatikáni Zsinat idején. Ez a szolidáris lelkület az egész zsinat alatt érlelődött, és végül is a XIII. székében nyerte el legméltóbb kifejezési formáját, amelyben nemcsak fölveti a rossz problémáját, de – amit teljes egészében egyetlen nagy korszerű feleletnek foghatunk fel a rossz problémájára –, feleletet ad a rossz problémájára, mint a modern ember egyéni és társadalmi problémájára. Úgyhogy a XIII. székét méltán foghatjuk fel úgy, mint az irgalom világtrendjének korunkra alkalmazott erkölcsi programját, amelyben az Egyház mint az emberiség nagy Irgalmas Szamaritánusa példát ad arra, hogy mi is kövessük őt az irgalom útjain, minden egyéni és társadalmi rossz és baj leküzdésében.

IRODALOM

- CIAPPI, M.A.: De divina misericordia ut prima causa operum Dei. Roma, Angelicum, 1935.
- MARITAIN, J.: Dieu et la permission du mal. Desclée de Brouwer, Paris, 1963.
- CONGAR, J.: Das Problem des Übels (J. Bivort de la Saudée – J. Hüntenbügel: Gott – Mensch – Universum. Köln, 1963. 714-759.p.)
- JOURNET, CH.: Le mal, essai Théologique. Desclée de Brouwer. 1962.
- REZEK R.: A rossz Teilhard irodalmában. Sao Paolo, 1967.
- WELTE, B.: Über das Böse, Herder Verlag Freiburg im Bressgau, 1959.
- SACRAMENTUM MUNDI – Theologisches Lexikon für die Praxis. I.B., Freiburg im Bressgau, 1967. (Böse 614-624.p.)
- HANDBUCH THEOLOGISCHER GRUNDBEGRIFFE – von Heinrich Fries -, Kösel Verlag, München I.B. 1962. (Böse 184-197.p.)
- RAHNER, K. – VORGRIMMLER, H.: Kleines Konzilskompendium. Herder, Herder, Freiburg, Basel, Wien, 5. Auflage, 1968.
- PRAT, F.: La Théologie de Saint Paul I-II. V.-G., Bauchesne éd. a Paris, 1934.

Kuklay Antal

M Ű V É S Z E T É S L E L K I E G É S Z S É G

A régiek a szép alkotásnak három tulajdonságát emelték ki: integritas, claritas, consonantia, azaz: épség, ragyogás, összhang. Rögtön feltűnik, mennyire rokon ez a három tulajdonság a lelki egészség fogalmával. Különösen a magyar nyelv vall erről, hiszen az integritas pontos fordítása az *egészség*, vagyis az érintetlen épség, osztatlan teljesség, a részek tökéletes egysége.

Míg az integritas fogalma mögött a térbeliség, kiterjedettség érzete rejlik, a ragyogás a szem, az összhang a fül kellemes élményére utal. Tehát a tökéletes műalkotás rejtetten egyszerre ébreszti bennünk a tapintás, a látás és a hallás kellemes érzetét, és megajándékoz a teljesség élményével. Ez a minden érzékszervünket átható örömelemény csúcsosodik ki a gerincünkön végigfutó bizsergésben a hangversenyteremben, a színházban, a múzeumban, a templomban vagy a csillagos éjszaka csendjében. Ilyenkor érezzük át lelkünk és a világ *egészségét*. Ilyenkor éljük meg, hogy a „helyünkön vagyunk”, hogy biztonságban vagyunk, voltunk és leszünk: biztonságban az anyaméhben, az anyaölből, a családban, a barátok között és a mennyországban. Az ösbizalomnak ezt az érzését, lelkünk mindennapi kenyerét nyújtja nekünk a művész. Az ő lelkében áll egybe, egészé a világ, belőle sugárzik a fény, benne születik az összhang.

A művész üzte el őseink életéből rigmussal, tánccal, rajzzal, szoborral és szerszámmal az éhséget, a betegséget, a halált, és hozta meg a jó időt, a jó termést, a jó zsákmányt. Varázserejével megragadta, hatalmába kerítette és összehangolta a világ jó és rossz erőit.

A művész által megteremtett összhang nem érzelmes, gondtalan idill, hanem verejtékes munkával megteremtett egyensúly. Hányszor kellett a kőkorszaki művésznak a folyópart nedves agyagába faággal belekarcolni a vágató bölény körvonalát, hogy télen a barlang falára a pislákoló faggyúmécses derengésében egyetlen mozdulattal fel tudja rajzolni olyan tökéletesen, hogy napjainkban a művészeti anatómia tanárai csalással vádolják meg a bűvárokat, akik felfedezték a barlang mára a tengerszint alá süllyedt bejáratát! A műalkotás élet-halál küzdelemben aratott győzelem a sötét erők, a fojtogató nihil, a létbe való kitaszítottság érzése, a szorongató magány, a megújuló csüggedés, az elfáradó test, a széteső anyag, a kusza ösztönök, a sikertelen próbálkozások, az átélt csalódások felett. Egyben alázatos megtapasztalása annak, hogy csak hajszálon múltott a diadal, hogy a győzelem végső soron a kegyelem műve volt.

A művész erről a küzdelemről és diadalról ad hírt a szavak, a mozdulatok és a tárgyak nyelvén a megértés, a kapcsolat, a kommunikáció vágyában és

reményében. Ez az őszinte vallomás, bizalmas feltárulkozás táplálja bennünk is a „hányatott reményt” és ad erőt a tehervállaláshoz, a jobbuláshoz, a kitartáshoz és a folytonos újrakezdéshez.

Medicus curat, natura sanat – mondják szerényen az orvosok: az orvos ápol, gondoz, de a természet gyógyít. Ebben a „kúrálásban” segít a művész az orvosnak. A résztvevő empátia és a teremtő képzelet kifogyhatatlan eszközeivel eltávolítja az akadályokat és felszabadítja a természet gyógyító erőit.

Egy osztrák szívszanatóriumban egyidejűleg két kis templom épült a betegek számára. A katolikus templom tervezője abból indult ki, hogy a szívbetegek alapvető szorongását fokozza a bezártság érzése. Ezért a lehető legtágasabb alaprajzot választotta: a négyzetet, padok helyett pedig különálló székeket tervezett. Az evangélikus templom építésze hosszanti teret formált, de a szentély egyenes zárófalát üvegből tervezte, mögéje pedig egy kicsiny burjánzó kertet ültetett, hogy így megnyissa a teret és a természet zöldjével oldja a betegek szorongását.

A kórházak rendje, fegyelme, higiéniája régebben nagyon közel állt a laktanyákéhoz. A kívánt cél, a gyógyulás érdekében a beteget, akár csak a katonát vagy a rabot, megfosztották személyiségüktől. Egy nemrég épült holland kórház előcsarnoka inkább egy szálloda halljára emlékeztetett bennünket virágüzlettel, postával, büfével, butikokkal. A folyosók és a kórtermek színdinamikailag megtervezett festése kellemes, derűs benyomást keltett. A betegek a saját ruhájukban jártak-keltek. Egyébként is, csak a legszükségesebb ideig fekszenek a kórházi ágyban. Mihelyst lehet, azonnal hazaküldik őket, és naponta járnak be műtét utáni kezelésre.

A modern gyermekkórházak lassankint átalakulnak mesepalotává, és a szanatóriumokban a pszichiáterek mellé felzárkóznak a könyvtárosok, színészek, zenészek és képzőművészek. De a művészek gyógyító tevékenysége messze túlnyúlik a gyógyintézetek falain.

Míg a nyugati földrész számára Hollywoodban készítik a filmeket, Ázsia lakóit a japán filmipar látja el mindennapi kenyérrel. Már a harmincas években felmerült a kérdés: hogyan érzékeltessék, ha japán színész amerikai szereplőt alakít? A megoldás: az amerikai mérnök vagy üzletember indokolatlanul folyton felpattan a helyéről és ide-oda rohangál. Nem tudom, alkalmazták-e még ezt a megoldást, vagy az amerikai mozgásvihar már Japánt is elérte. Bennünket már kétség kívül elért. Az ipari társadalom anyagelvű, növekedés központú szemlélete nem csak a természet és az ember egyensúlyát borította fel, hanem benső világunkat is kórosan megzavarta. Az egyensúly-orientált keleti kultúrák emberei méltán tekintenek minket neurotikusoknak. Van-e kiút a válságból?

Dosztojevszkij szerint, aki prófétai előrelátással a XIX. században már hírt adott a XXI. század veszélyeiről, a szépség menti meg a világot. Mi volt az alapja Dosztojevszkij reményének? A probléma gyökerében társadalombölcseleti. Vajon az ember alapvetően kompetitív, vetélkedő, vagy kooperatív, együttműködő lény-e? A kérdést napjainkra eldöntötték az

etológusok. Megállapították, hogy minden látszat és előítélet ellenére az ember a legszelídebb állat. Kísérleteik szerint 2000 óra alatt az emberi egyedet éri a legkevesebb agresszió fajtársai részéről. Vagyis a felebaráti szeretet a génjeinkbe van programozva. Akkor vagyunk boldogok, ha tenni tudunk a közösségért. A tapasztalati tudomány így igazolta a jézusi mondás érvényét: Jobb adni, mint kapni. A korlátlan szabad verseny és a háború ellenkezik az emberi természettel. Tegyük hozzá, a farkasok természetével is, egyáltalán minden csoportos élőlény természetével. Ezt Dosztojevszkij világosan látta. De hogyan fogja megmenteni a szépség az öngyilkosságba rohanó világunkat?

Nos, Dosztojevszkij szellemében végezzünk el gondolatban egy modellkísérletet. Válasszunk ki tíz-tíz egyformán kiváló képességű és vállalkozó kedvű húszéves fiút és lányt, akiknek van gépkocsivezetői és vízijártassági vizsgájuk és már négy évig tanultak hangszeres zenét. Most véletlenszerűen osszuk őket két, öt fiúból és öt lányból álló csoportra. Az első csoport mindegyik tagja kap egy kétéltű járművet. A feladat: induljanak el a Hősök teréről a Lánchídon át. A Földet megkerülve melyikük érkezik vissza elsőnek Miskolc felől az M3-ason? A második csoportot hangszereikkel és kottáikkal egy erdei üdülőbe költöztetjük. Ők fognak hangversenyt adni a győztes tiszteletére. Mit történik velük a következő hónapokban?

Az első csoport mindegyik tagjának van kilenc ellenfele, akiket igyekszik megelőzni és megakadályozni céljuk elérésében, mert a pálmát csak egy nyeri el. Számukra legnagyobb probléma a magánnyal járó depresszió leküzdése. Állandó idegfeszültségben élnek és a végletekig kimerítik energiatartalékukat. Közben rengeteg üzemanyagot fogyasztanak és gyorsan elhasználódó, drága járművükkel állandóan szennyezik a földet, a vizet és a levegőt.

A másik csoport mindegyik tagja szert tesz kilenc jó barátira, akiknek napról-napra egyre több örömet szerez a Haydn, Mozart és Beethoven művészetében való elmélyülés. A közös munka során egyre jobban összeforranak az egymás iránti figyelemben és segítségben. Közben személyiségük egyre jobban kiteljesedik és gazdagodik. A közös étkezéseken és az erdei sétákon megosztják egymással gondolataikat, élményeiket; barátságok és szerelmek szövődnek. A próbák után csupán a fenyvesek és források ajándékát: a vonókról lepergő gyantaport és a trombitákból kicsöpögő nyálat kell feltörölni és visszaadni a természetnek. A kísérlet végén pedig, a sikeres hangverseny után, valószínűleg elhatározzák, hogy együtt maradnak és elindulnak egy világ körüli hangversenyturnéra.

Nem kétséges, hogy nevelési és oktatási rendszerünk melyik modell alapján kondicionálja fiataljainkat. Ennek következménye hazánkban az öngyilkosság, drogfüggés, az alkoholizmus, a széteső családok, a szív- és idegbetegségek, a fiataikorú deviancia statisztikai adatai. Paradigmaváltásra van tehát szükség. S ahogy ez időről-időre bekövetkezik a természettudományokban, bekövetkezik majd a szociológiában, a közgazdaságban és a politikában is. Mert minden egészséges élőlény és minden életképes társadalom önszabályozó

rendszer. A sejtjeinkben milliárd éve reduplikálódó DNS-láncok arról beszélnek, hogy képesek voltunk túlélni azokat a kríziseket, melyeket magunk okoztunk önmagunknak, vagy tőlünk független tényezők eredményeztek. Vagyis tudunkon kívül évmilliárdos tapasztalattal rendelkezünk a problémamegoldásban, az alkalmazkodásban, a paradigmaváltásban. Ezt a rejtett képességet a krízishelyzetek aktualizálják, hozzák működésbe. Kezdetben csak egy-két fehér holló, Einstein, Bartók vagy Kodály lelkében mélyül el a probléma, érlelődik a krízis és születik meg a megoldás. Aztán a fantazmagóriának, naiv ábrándnak vagy éppen örületnek tűnő gondolat exponenciális növekedésnek indul, míg már a hétéves kisgyerek is természetesnek veszi, hogy a föld gömbölyű és forog.

Egyidejű, ellentétes irányú folyamattal mélyül el a társadalmi krízis és érlelődik a megoldás. Ma még számítógépeket adunk az óvodások kezébe, miközben a legkiválóbb tudósaink életük legnagyobb ajándékának tartják, hogy gyermekkorukban falun éltek, kislibák és kiscsikók társaságában, gyermekszerető felnőttek és fára mászó pajtások között.

A paradigmaváltás forradalmak gyümölcse. Történelmünk folyamán három nagy forradalmat éltünk át: a mezőgazdasági, az ipari és a tudományostechnikai forradalmat. Az első exponenciális növekedéssel meghozta az élelmiszer, a második az iparcikkek, a harmadik az információk bőségét. Az információ-éhség kielégülésével – mert nem csak számítógéppel él az ember – szükségszerűen eljön a humán forradalom ideje, s ezzel véget ér az emberiség gyermekkora, az éhség és mohó kielégülés, az élelmiszer-, iparcikk- és információzabálás korszaka, s a szükségképpen korlátozott mennyiségi növekedést felváltja a korlátlan minőségi fejlődés, amikor az emberi tevékenység legfőbb tárgya maga az ember lesz, a harmonikus ember, aki megtapasztalja, hogy a boldogsághoz napról-napra kevesebb kell.

Einstein úgy gondolta, hogy a Hitler elől Amerikába özönlő tudósok számára számos munkahelyet lehet felajánlani, amit ők örömmel elvállalnának, például a világítótornyok felügyeletét, ahol a matematikus vagy a filozófus távol a világ zajától zavartalanul elmélyedhet számításaiba és gondolataiba. Az újságírók azt hitték, hogy Einsteinból a keserű ironia beszél. Pedig ő komolyan gondolta. De mi lesz a tömegekkel, akik nem jutnak el a szellem einsteini és szent jeromosi magaslatára? Hiszen a mai emberiség lényegében egy olyan üzem, amely egyre több szemetet és felesleges embert állít elő, akikre csak mint fogyasztókra van szüksége, de emberhez méltó tevékenységet nem tud adni nekik.

A középkorban egy királyfi felnevelése legalább három ember teljes munkaidejét kitöltötte. Egyikük a testi szükségleteiről gondoskodott, a másik a fegyverforgatásra és lovaglásra oktatta, a harmadik pedig a latin műveltségre. Ha a királyfi-modellt követjük, minden huszonöt év alatti emberpalánta három felnőttnek adhat kenyeret. Miklós bácsinak suhanc korában azt mondta az apja: Fiam, jegyezd meg, a ló vagy jár, vagy eszik. Különben szétrúgja és szétrágja a

jászolt! (Ezért aludtak a falusi gazdák vagy a lovászfűük az istállóban, hogy éjjel többször is feltöltsék szénával a lórácsot.) Fokozottan érvényes ez a szabály az emberi szellemre, különben a szabályozatlan energia átcsap graffiti-mániába, stadion-örjögésbe, metrókocsi-rombolásba, internetvírus-gyártásba.

A humán szektort a közgazdászok, jellemző módon, megalázó szóval *szolgáltatás*nak nevezik, miközben észlelik folytonos növekedését. Valójában ez a jövő „húzó ágazata”, az emberformálás. Ebben a „szektorban” egyre nagyobb szerepet fog játszani a művészet. A fiatalok ezt világosan látják. Miközben a magyar művészek zöme létbizonytalanságban él és mellékfoglalkozásokból keresi meg mindennapi kenyerét, a művészeti egyetemeken és főiskolákon a legnagyobb a túljelentkezés. A legtehetségesebb fiataljaink – akiket nyugaton azonnal felvonnának – két-három évig versenyeznek egymással a bejutásért. Ők a jövő előfutárai.

A mennyiségi növekedésnek szükségszerűen határt szabnak a környezeti feltételek: az exponenciális görbe vagy megszakad, vagy kisimul. Ezzel szemben a minőségi növekedésnek nincs határa. Mértéke a végtelen igazság, jószág, szépség és szentség, maga az Abszolútum. Jézus erre a fejlődésre buzdította tanítványait: Legyetek olyan tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok!

A humán forradalom magával hozza a művészet forradalmát, az emberi szellem alapvető igényének a kielégítését. Mert a művészet végső soron testvéri párbeszéd, egymásra találás, „füben, fák alatt megterített asztal, hol nincs első és nincs utolsó vendég”.

Dosztojevszkij jól látta: a szépség megmentheti, és remélte: a szépség meg fogja menteni a világot.

FLORILEGIUM

HAGER RITTA: Sugárzó csend

210 évvel ezelőtt a béke jeleként épült meg a Brandenburgi Kapu. A történelem fintora, hogy az emlékmű fél évszázadon át, a berlini fal leomlásáig két világ szembenállásának a jelképe lett.

1994-ben polgári kezdeményezésre az emlékmű bal szárnyában felavatták a Csend Termét. A teremben egyetlen műtárgy van, egy magyar művésznő, Hager Ritta falikárpitja, a Sugárzó csend.

A sokasodó emlékkönyvek bejegyzései szerint tíz éven át a látogatók százezrei töltődtek fel itt a csend fényével, bizonyítva, hogy ez a kárpit tökéletesen megvalósítja a Csend Terme kettős célját:

Származástól, bőrszíntől, világnézettől, vallástól és testi állapottól függetlenül nyújtson minden ember számára lehetőséget, hogy ide betérhessen, itt egy kis időre helyet foglalhasson, ha le akarja vezetni feszültségét, ha ki akar lépni a nagyváros rohanó forgatagából, ha erőt akar meríteni a mindennapok küzdelmeihez, vagy hogy e történelemmel terhelt helyen elmélkedjen, meditáljon és hálát érezzen azért, amit az utóbbi évek ajándékoztak számára. A másik cél, hogy a Csend Terme állandóan szólítson fel az emberek, a nemzetek és a világnézetek közötti toleranciára és a testvériségre, és legyen állandó figyelmeztetés az erőszak és az idegengyűlölet ellen az Egyesült Nemzetek imájának szellemében:

Uram, Földünk csak egy kis csillag a nagy világmindenségben. Rajtunk áll, hogy olyan bolygót formáljunk belőle, amelynek teremtményeit nem kínozza háború, nem gyötri éhség és félelem, akiket faj, bőrszín és világnézet nem választ el értelmetlenül. Adj nekünk bátorságot és erőt, hogy máris elkezdhessük ezt a művet, hogy egykoron majd gyermekeink és unokáink büszkén viselhessék a nevet, hogy „Ember.”